

propria ad hæc beneficia concedenda sese determinet, quia sibi sufficit, et a quolibet alio ente est independens: ergo revera bonus est. Sed quidquid est in Deo, est infinitum; Deus igitur est summe bonus, quamvis ipsius bonitas finite tantum in creaturis luceat. Unde, sicut jam advertimus, non tenetur summum bonum creaturis suis concedere, nec omnibus æqualia fundere beneficia: sufficit ut, ex parte sua, det illis existentiam meliorem quam non-existentiam.

2º Deus est summe beatus. Beatisudo enim consistit in placida fruitione boni. Qui ergo placide summo bono fruitur, summe est beatus: atqui Deus summo bono placide fruitur. Summum bonum quippe habet in se, et nulla causa eum in fruitione infiniti hujus boni perturbare potest. Ergo, etc.

CAPUT DUODECIMUM.

DE JUSTITIA DEI.

Essentiale dari diserimen inter bonum et malum morale demonstrabimus infra; nunc autem, hac veritate iterum supposita, sit

PROPOSITIO :

Deus est summe justus.

Prob. 1º. *Ex Script. sacra.* Nihil crebrius legitur in Scriptura quam hujusmodi veritas, scilicet Deum esse justum, criminis ultorem et virtutis remuneratorem. *Reddet unicuique secundum opera ejus* (Matth., XVI, 27, et ad Rom., II, 11).

Prob. 2º. *Ex ratione.* Justitia Dei, prout eam apprehendimus, in eo sita est ut bonos et malos pari oculo non cernat, sed pro meritis vel culpis eos remuneret aut puniat: atqui certum est Deum indifferenti oculo bonos et malos non cernere, sed pro meritis aut culpis eos remunerare vel punire. Justitia enim sic intellecta, certe

est perfectio: atqui omnis perfectio est in Deo modo infinito: ergo Deus summe est justus, ac proinde ipsius judicia respectu nostri sunt *abyssus multa* (Ps. XXXV, 7).

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

DE DIVINA PROVIDENTIA.

Nomine divinæ Providentiae intelligitur actus quo Deus universitati rerum jugiter est præsens eamque regit ac gubernat, tum in ordine physico, tum in ordine morali.

Plures religionis hostes, Deum negare non audentes, ipsius Providentiam sustulerunt, et ita cupiditatibus tam libere potuerunt indulgere quam athei. Sic 1º Epicurei, qui mundum forlito atomorum concursui tribuebant, et tenebant Deum actiones hominum utpote majestate sua indignas non curare; 2º Stoici, qui cuncta ipsumque Deum immanni fato subjiciebant; 3º Marcionitæ et Priscillianistæ apud Christianos, plurimi etiam recentiores deistæ, variis de causis aut sine causis divinæ Providentiae influxum, præsertim in res humanas, negarunt. Philosophi et theologi christiani divinam admittunt Providentiam, et, ea admissa, querunt 1º quomodo Deus res omnes conservet; 2º quomodo actiones hominum liberas dirigat. Praesens igitur caput in tres articulos dividemus: primus erit de divinæ Providentiae existentia; secundus, de rerum omnium conservatione; et tertius, de influxu Dei in liberas hominum actiones.

ARTICULUS PRIMUS.

DE DIVINÆ PROVIDENTIE EXISTENTIA.

Sic alloquentem Epicureum inducit Cicero (*de Natura deorum*, I, 4, n. 54): « Impositis cervicibus nostris « sempiternum Dominum quem die et nocte timeremus; « quis enim non timeat omnia providentem, et cogitantem, et animadvententem, et omnia ad se pertinere putantem, curiosum et plenum negotii Deum? » Talis est adhuc ratio cur deistæ nostri divinam Providentiam

rejicunt, dicentes cum omnium temporum impiis : *Quid enim novit Deus? Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines cœli perambulet* (Job, xxii, 14).

PROPOSITIO.

Existit divina Providentia ad omnia etiam vilissima sese extendens.

Probatur ex Scriptura sacra, ex SS. PP. et ex ratione.
 1º *Ex Scriptura sacra.* Sap., viii, 4 : *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Ibid., xii, 31 : *Non enim est alius Deus quam tu cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injuste judicas iudicium.*

Matth., vi, 26 : *Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; et Pater vester pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?* Ibid., x, 29 : *Nonne duo passeris asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem copilli capitum omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos.*

Multa alia citari possent, ex quibus manifeste constat divinam existere Providentiam ad omnia se extendentem, omnibus invigilantem, omnia dirigentem, etiam liberos actus hominum; v. g., Prov. xxi, 9 : *Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus.* Ibid., xx, 24 : *A Domino diriguntur gressus viri.* Hæc tamen Providentia libertati humanae non nocet, quia nature uniuscujusque rei se accommodat, et ipsum malum vertere potest in bonum. Unde Joseph ad fratres suos, Gen., l, 20 : *Vos cogitastis de me malum, sed Deus veritatem illud in bonum, ut exaltaret me, sicut impræsentarum cernitis... Ego pascam vos et parvulos vestros.* Ergo 4º, etc.

2º *Ex SS. Patribus.* Innumera eorum allegari possent testimonia. Tertull., *Apol.*, cap. 17, p. 47, veri Dei existentiam demonstrans, illum repræsentat ut omnibus providum : « *Vultis ex operibus ipsius tot ac talibus quibus continemur, quibus sustinemur, quibus oblectamur, etiam quibus exterremur? vultis ex animæ ip-*

« sius testimonio comprobemus? quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet libidinibus ac concupiscentiis evigorata, licet falsis diis exancillata, cum tamen resipiscit, ut ex crapula ut ex somno, ut ex aliqua valetudine, et sanitatem suam potitur, Deum nominat, hoc solo nomine, quia proprio Dei veri, Deus magnus, Deus bonus, et, quod Deus dederit, omnium vox est, judicem quoque constitutus, illum Deus videt, Deo commendo, et, Deus mihi reddet. O testimonium animæ naturaliter christianæ!

S. Aug., lib. *de Utilitate credendi*, cap. 16, t. viii, col. 67 : « Si enim Providentia non praesidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum. »

Lactantius, *Inst. divinarum*, lib. 1, cap. 2, cui titulus : *De Providentia*, etc.

Salvianus toto opere in octo libros diviso, sub inscriptione : *De Gubernatione Dei.* Ergo 2º, etc.

3º *Ex unanimi consensu.* Universi populi Deum agnoscentes, nunquam illum sibi finixerunt, sicut Epicurus, otiosum et rebus humanis extraneum; semper arbitrati sunt, e contra, illum cuncta regere et gubernare, non solum in ordine physico, sed et in ordine morali, modi libertati nostræ accommodato : « Si enim est Deus, inquit Lactantius (*de Ira Dei*, cap. 9), utique Providens est; alterum sine altero, nec esse prorsus, nec intelligi potest. » Porro unanimis hæc populorum consensio non minus invictum est veritatis argumentum circa Dei providentiam, quam circa ipsius existentiam, quia non minus est cupiditatibus adversa. Ergo, etc.

4º *Ex ratione.* 1º Ex mirabili totius mundi concentu demonstratur Deum existere; atqui præclarus ille concentus non solum Dei existentiam, sed supremam ipsius Providentiam evidenter arguit. Quis enim videns duos exercitus secum pugnantes, non credet ibi adesse duces qui eorum motus respective dirigant? Quis naves super fluctus maris navigantes et a portu ad portum recte tendentes conspiciens, sibi persuadere poterit eas casu

fortuito sic impelli? Nonne ex earum directione tam evidenter concludet ibi adesse rectorem, quam ex earumdem compagine inferet adfuisse opificem qui eas construxerit? Atqui mirabilis ordo ubique relucens in mundo, multo clarior ostendit præpotentem et sapientissimam ibi adesse causam quæ omnia disponat, regat ac gubernet: quod luculenter, pro more suo, describit Cicero, lib. 2 de *Natura deorum*, n. 73 et seq. Ergo, etc.

2º Si cunctis rebus Deus non provideret, vel quia non posset, vel quia nollet: atqui neutrum dici potest: non prius, quia est omnipotens; non posteriorius, nam si cunctis rebus provideret nollet, maxime quia tanta cura ipsi fastidiosa, gravis vel indecora esset, ut quidam deistæ clamitare non dubitant: atqui id admitti non potest; cum enim Deus sit infinitus, unico et simplicissimo actu voluntatis omnibus simul providet, magnis et parvis, nec magis divinam ipsius majestatem dederet omnia sie administrare, quam omnia fecisse. Ergo, etc.

3º Deus creando mundum, et utrumque ordinem physicum moralem et constituendo, aliquem finem necessario sibi proposuit; impie namque diceretur Deum temere et sine ullo proposito egisse: atqui omnes creaturas earumque actus et effectus ad finem sibi propositum per media ipsis proportionataducere debet; secus enim dicendum foret illum aut finem a se intentum serio non voluisse, aut difficultates occurrentes non prævidisse, aut eas superare non posse. Porro nihil horum dici potest, ut patet. Ergo, etc.

Hinc 1º. Variæ circumstantiæ in quibus singuli consti-tuuntur homines independenter a propria voluntate sua, sunt effectus divinae Providentiæ, quæ attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, vel saltem ab ea permittuntur, et deinde ad bonum nostrum diriguntur.

Hinc 2º. Qui libertate sua male utuntur, Providentiam non ideo fallunt, quia Deus actus eorum ab æterno prævidit, et bona vel mala eis retribuere statuit, siveque fi-

nem a se intentum infallibiliter obtinet, libertate humana prorsus illæsa.

Hinc 3º. Faeta politica, eventus belli, foedera pacis, prosperitates et calamitates nationum, etc., iugis Providentiæ divinæ imperio subjiciuntur modo humanæ libertati accommodato: unde omnes populi Deum ante hujusmodi eventus deprecantur, et, post exitus felices, gratias illi rependunt.

Solvuntur objections.

Obj. 1º. Si Deus summe bonus omnibus sapientissime provideret, non permetteret pios ipsius cultores multis vexari miseriis, dum impii et perditæ homines cumulan-tur beneficiis, affluunt deliciis. Ergo, etc.

R. Nego ant. Nam 1º Deus, illæsa bonitate sua, existentiam mali, sive moralis, sive physici, permettere potuit, ut contra Manichæos ostendimus. 2º Demonstrabimus infra alteram post præsentem existere vitam, beatam vel miseram, prout quisque bene vel male se gesserit: at, supposita alterius vitæ existentia, Deus permettere potest pios ipsius cultores miseriis vexari, dum impii deliciis affluunt; nam præstantissimæ virtutes, v. g., patientia, constantia, magnitudo animi, charitatis prodigia, etc., ex hujusmodi miseriis ortum ducunt: nemo autem negare potest Deum alios fines æque sapientes sibi proponere potuisse. Ergo, etc.

Obj. 2º. Si Deus omnibus provideret, nihil esset fortuitum in mundo: atqui tamen multa sunt fortuita in mundo. Ergo, etc.

R. Dist. min. Multa sunt fortuita in mundo, respectu nostri, conc.; in se vel respectu Dei, nego min. Illud diciatur fortuitum quod præter exspectationem accidit, quia causam illius ignoramus: at nihil præter exspectationem Dei contingit, cum ipsum nihil lateat, et nihil fiat sine causa. Ergo revera nihil est fortuitum in se aut respectu Dei.

Obj. 3º. Supposita generali Providentia, quamcumque curam negotiorum, tum propriorum, tum alienorum,

abjecere possumus : atqui tamen id nemo admittet. Ergo, etc.

R. Nego maj. Divina enim Providentia res omnes modo ipsis proprio gubernat, ut diximus : qui ergo a consuetis prudentiae regulis recederent, eo ipso contra divinam Providentiam agerent, postularentque a Deo ut legibus suis derogaret. Unde merito damnata sunt probationes ignis et singularia certamina quibus cause civiles et etiam criminales in sæculis ignorantiae definiebantur : nulla quippe naturalis erat connexio inter victoriam in singulari certamine reportatam et innocentiam victoris ; nulla ratione Deus tenehatur efficere ut innocens non succumberet, aut per ignem transiens, vel in aquam calidam demersus, evaderet illæsus.

Sequens objicitur textus : *Numquid de bobus cura est Deo?* (I Cor., IX, 9). Sed hic B. Paulus solum intendit dicere prohibitionem de qua agitur principaliter intuitu hominis factam fuisse.

Super eo et similibus magis immorandum non judicamus.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE RERUM OMNIUM CONSERVATIONE.

Sicut res contingentes potuissent non existere, sic possunt in existentia non perseverare; quemadmodum igitur aliqua requiritur causa ut e nihilo educantur, ita exigitur ratio ut pergant existere. Petitur ergo an ex seipsis virtutem habeant in existentia semel accepta perseverandi, an vero perpetuo Dei influxu semper indigent, ut plerique philosophi contendunt. Perpetuus ille Dei influxus dicitur conservatio positiva.

An autem sit actus duplex a parte Dei, creationis, scilicet, et conservationis, vel an conservatio non sit nisi actus creationis perseverans, dissentient philosophi. Nos autem simul perpetuum Dei influxum et actus unitatem propugnamus in propositione sequenti; pars vero prior ab omnibus moraliter admittitur.

PROPOSITIO.

Solo influxu Dei positivo omnes creature in existentia conservantur.

Prob. 1º Vel positivo Dei influxu conservantur creaturæ, vel in existentia semel accepta ex natura sua perseverant: atqui posterius dici non potest. Si enim creature ex natura sua in existentia semel accepta perseverarent, tunc necessaria esset connexio inter præsentem et futuram existentiam earum : atqui id admitti non potest, alioquin creature jam destrui non possent, nec supponi non existentes, quod evidenter repugnat. Ergo, etc.

2º Voluntas et actio sunt in Deo quid unum et idem. Unde Deus positivo influxu creaturas conservat, si positive velit eas in existentia perseverare: atqui Deus positive vult singulis momentis creaturas in existentia perseverare: vel enim positive vult eas in existentia perseverare, vel ab eis existentibus abstrahit: atqui ab illis abstrahere non potest, quia nulla est abstractio in Deo qui omnia uno intuitu videt. Ergo, etc.

3º Deus erat uras suas e nihilo producens in voluntate sua, omnia simul complectitur momenta quibus exstitutæ sunt: atqui generalis hæc voluntas post creationem non cessat, cum nulla sit mutatio apud Deum, sed tamdiu perseverat, quamdiu durat creatura, siveque creatio et conservatio ex parte Dei sunt unus et idem actus. Ergo, etc.

Ut ergo creature desinant existere, sufficit quod Deus cesseret earum existentiam actu positivo velle; statim evanescunt sicut lapis in aere suspensus proprio pondere labitur, si vis eum positive detinens cesseret, si funiculus, abscindatur: quod sic exprimit S. August. (*de Genesi ad litteram*, l. 4, c. 12, t. III, 4 parte, col. 167): « Creatoris potentia et Omnipotentis virtus causa subsistendi est omni creature. Quæ virtus ab eis quæ creata sunt regendis si aliquando cessaret, simul et illorum cessaret species, omnisque natura concideret. » Illa autem cessatio ipsa aliquo sensu esset actus voluntatis

Dei positivus, quia supponi non potest Deum obliuiscibilis aut abstrahere.

Dices: Res in aliquo statu constituta in eo remanet donec per causam externam inde depellatur; v. g., corpus quiescit, donec ab alio moveatur; opificium subsistit, donec destruatur, etc.; ergo a pari creaturæ e nihilo semel eductæ per seipsum subsistunt.

R. Nego conseq. et paritatem. Ratio disparitatis est quod situs corporis, opicia aliaque hujus generis opera sint tantum qualitates vel modificationes substantiarum quarum naturam sequuntur: contra vero agitur in creatione de ipsomet substantiis quæ sola Dei voluntate producuntur, et non in seipsis, sed in eadem voluntate tantum rationem existentiæ suæ perseverantibus habent. Positiva Dei conservatione supposita, facile concipiatur quomodo substantiarum modificationes permaneant donec destruantur; cum enim nihil sint a substantiis distinctum, in ipsis existere pergentibus permanebunt, donec ab aliqua causa reformatur. Sed inde concludi non potest creaturem positiva Dei conservatione non indigere. Ergo, etc.

ARTICULUS TERTIUS.

DE INFLUXU DEI IN LIBERAS HOMINUM ACTIONES.

Examinabimus 1º an Deus in ipsas actiones liberas hominum influat; 2º qualis sit ille influxus.

§ I. — An Deus in liberas hominum actiones influat.

Videtur primo intuitu Deum liberas actiones hominum gubernare non posse, quin humanam lœdat libertatem, ideoque sub hoc respectu providentiam ejus restringendam esse; attamen sit

PROPOSITIO:

Deus in cunctas actiones hominum liberas positive influit.

Prob. 1º. Omnes populi semper et ubique Deum invocant ad obtinendos aut avertendos quosdam eventus, non solum physicos, sed et morales, qui a libera hominum

determinatione omnino pendent; v. g., quotidie petitur a Deo ut recte sapere nos faciat, ut bona consilia nobis infundat, ut optimos nos reddat, ut proposita inimicorum nostrorum confundat, ut strenuos magistratus, beneficos principes, etc., nobis concedat: si autem Deus in liberas actiones hominum non influeret, haec omnia frustra postularentur ab ipso. Populi autem persuasum habent non tantum Deum influere posse, sed continuo influere, in etc. Ergo, etc.

2º Determinationes et actiones hominum a Deo summi-pere pendere debent; absurdum quippe foret aliquid existens a Deo non pendere: attamen determinationes et actiones hominum a Deo non penderent, si positive in eas non influeret. Insuper, Deus adducere non posset homines, illæsa eorum libertate, ad fines quos vellat: atqui hoc repugnat et universalis hominum persuasioni adversatur. Ergo, etc.

3º Nulla dari potest perfectio realis quæ a Deo non veniat; at, nisi Deus in actiones hominum liberas positive influeret, dicendum foret realem dari perfectionem ab ipso non venientem: nam in ea hypothesi virtutes etiam præstantissimæ, non Dei, sed solius hominis essent opus. Attamen illæ virtutes sunt perfectiones: imo quilibet actus voluntatis quamdam rationem bonitas habet hominemque suo modo perficit.

Homo tamen sub influxu Dei remanet liber, ut probabimus infra, sieque concursu illius bene utens, Deo placet, meritum acquirit, dum, e contra, eo male utens, fit peccaminosus. Ergo, etc.

4º Constat, ex supra dictis, divinam Providentiam ad actus liberos se extendere atque ordinem moralem sicut ordinem physicum regere: porro inde sequitur illam in liberas actiones hominum determinationes influere; secus eas non regeret. Quomodo autem hoc fiat, illæsa nostra libertate, ignoramus; sed 1º ob aliquam obscuritatem tenuitati nostræ impenetrabilem veritates rejici non debent; 2º Dens, qui mentes humanas creavit liberas, eas in cunctis actibus tam sapienter gubernare potest ut earum-

dem libertati minime noceat. Ergo, etc. Vide Bossuet, *Traité du libre arbitre.*

§ II. — Qualis sit ille divine Providentiae inflexus in actiones hominum liberas.

Nulla unquam fuit quæstio, in tota philosophia et theologia, quæ tam longas, tam aeres tamque interminabiles genuerit disputationes in scholis. Ut supremum Dei dominium in actiones hominum cum ipsorum libertate conciliaretur, varia excogitata sunt systemata. Duo præcipue celebrantur, quæ fama sua totum repleverunt mundum, scilicet, sistema Molinistarum et sistema Thomistarum.

Molinistæ admittunt Deum in actus voluntatis nostræ liberos directe et positive influere, non vero in ipsammet voluntatem quam non movet, nec determinat, nec ad actum applicat, sed tantum juvat atque cum illa ad quemlibet actum perficiendum concurrit. Dicunt concursum esse generalem, vagum, ad producendam talem vel talen actionem; non tamen dicendum est hunc concursum paratum esse ad producendam actionem *formaliter* malam, sed tantum positivam et proinde in se bonam. Idem applicandum est ad mox exponendum sistema Thomistarum.

Cum autem sistema istud sufficienter enuntiare non videatur Deum in cunctas mentis humanae determinationes reipsa influere, Suarez, celebris ex societate Jesu religiosus, quoddam ei addidit supplementum; dicebat Deum, naturam mentis ejusque propensiones perfecte noscentem, eam per ambientes circumstantias, quas juxta beneplacitum suum disponit, quo vult inclinare, et tamen libertati ejus non nocere, quia moralibus tantum utitur mediis fere similibus iis quibus uti solent homines, cum alios ad rem aliquam inclinare vel ab aliqua determinatione retrahere sibi proponunt; v. g., exhortando, consulendo, excitando, etc. Hinc Molinistæ vocati sunt etiam Congruistæ, propter media libertati

nostræ congruentia quibus volebant Deum nobiscum concurrere.

Thomistæ contra Molinistarum opinionem fortiter insurrexerunt, contendentes eos supremum Dei dominium nimis restringere. Non tantummodo in actiones, sed in ipsasmet determinationes nostras, inquietabant, Deus positive influat necesse est, ut nihil positivum et reale existat quod ab ipso non proveniat. Hæc igitur docuerunt et pugnaverunt principia, scilicet, 1º concursum Dei cum creaturis suis liberis debere esse præsum, non quidem tempore, sed natura et ratione, sicut causa prior est effectu; 2º illum non tantum moralem, ad sensum Suarez, sed physicum esse, id est, efficaciter producere quidquid entis et perfectionis est in actibus nostris liberis; idecirco eum vocant præmotionem physicam; 3º illum esse specialem et mentes nostras ad singulos actus efficaciter applicare, et tamen libertati nostræ non officere, quia expedita potestas ad oppositum semper remanet in nobis etiam agentibus.

Omnis scholas, per multos annos, inter duo hæc systemata valde fuerunt divisæ. Contendebant Thomistæ Molinistas libero arbitrio nimum concedere; respondebant Molinistæ Thomistas humanam libertatem tollere: acriter utrinque et privatim, et in publicis exercitiis pugnabatur. Ingentes compositi sunt libri qui nunc in pulvere dormiunt.

Hujusmodi disputationes hic longius exponere inutile judicantes, eas prætermittimus; quamvis ad ipsam philosophiam, ut e supra dictis videtur, spectent, de iis tamen melius et fusius agetur in theologia. Aliunde fieri potest ut utrumque sistema pariter sit falsum, et Deus alio modo nobis ignoto ad actus liberos concurrat. Certum est eum positive et efficaciter in actus nostros influe; non minus certum est, ut infra ostendemus, nos esse liberos: has veritates firmiter teneamus, de naturali illarum connexione parum solliciti.